
KNJIŽNA POROČILA IN OCENE

BOOK REVIEWS

Mateja Habinc, *Ne le rožmarin za spomin. O spominskih predmetih in njihovem shranjevanju.* – Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, 2004 (Županičeva knjižnica; 11). – 150 str., ilustr.

Knjiga Mateje Habinc je prirejeno in dopolnjeno magistrsko delo (mentor prof. dr. Janez Bogataj, zagovarjala ga je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani leta 2001). Izšla je na 150 straneh v broširani vezavi in s posebno oblikovano naslovnico, ki v ospredje postavlja spominjanje na evharistični kongres v Ljubljani leta 1935. S tem tudi nekoliko nakazuje časovno mejo v knjigi obravnavanih spominjanj/spominskih predmetov. Ti torej glede na naslovnico segajo vsaj do informatorjev, rojenih v 20. letih 20. stoletja.

Etnologi se tej tematiki v preteklosti niso posvečali, tudi v sodobni slovenski etnologiji je raziskovanje spominskih predmetov nenavadno redek pojav. Deloma so se etnologi ukvarjali s pisanjem o (turističnih) spominkih (Bogataj), spominkih v vlogi stenskega okrasja (Šmitek, Jugovec, Kravanja, Ferkov, Povše), zbirateljstvu (Gačnik), redkeje pa z definicijami in poimenovanjem spominskih predmetov (spominki, spominski predmeti, souvenirji, memoarčki). Avtorica pionirskega dela na slovenskem etnološkem področju raziskovanja spominskih predmetov je za ustrežnejše izbrala ime spominski predmeti, tudi zato, da bi se izognila razumevanju, povezanim (zgolj) s turizmom.

V izčrpnem teoretično-zgodovinskem pregledu nas v poglavju Proučevanje in zgodovina spominskih predmetov [19–50] avtorica popelje skozi več besedil: tistih, ki se ukvarjajo s spominom, spominjanjem, spominskimi predmeti, spominki, zbirateljskimi in shranjenimi predmeti, do zelo povednega pregleda zgodovine shranjevanja spominskih predmetov. Spominske predmete in njihovo shranjevanje obravnava iz več zornih kotov.

Teoretičnim in zgodovinskim pregledom o preučevanju te tematike sledi konkretna mikro študija o spominjanju in spominskih predmetih na primeru Brežic [51–68]. Tu so nanizani pomeni in vloge spominskih predmetov/spominjanja in različni pogledi nanje. Skozi študij primera so najprej raziskani glede na raznovrstnost, način pridobitve in shranjenost. Primer je preučen z metodo anketiranja; na anketne liste so odgovarjali mlajši otroci, osnovnošolci, odraščalniki, mladi, matere, očetje in predstavniki srednje generacije iz Brežic in okolice. Odlikuje se zlasti obravnava v poglavju Spominski predmeti v življenjskem ciklu [69–91], ki je razdeljena na podpoglavja Otroštvo, Mladost, šolsko, društveno in versko življenje,

Družinsko življenje in Za pokojnimi. To in naslednje poglavje sta tudi med boljše dokumentiranimi z navedki informatorjev.

Razprava o vrednotenju in pomenu spominskih predmetov [93–109] vsebuje tri podpoglavja, kjer so ugotovitve o hranjenju spominskih predmetov, praholovcev, neprijetnih in zgubljenih spominov ter spominskih predmetov kot zasebne dediščine, spremljani s pogostimi navedki informatorjev, kar dodaja študiji posebno, lahko rečemo tudi praktično vrednost. Tako imajo ugotovitve in trditve, ki izhajajo iz preučenega gradiva, potrditev in ogledalo v navedkih konkretnih informatorjev. Čeprav so odlomki iz njihovih pričevanj v knjigi zelo pogosto navedeni in so pomemben vir za nastanek študije, pa vseskozi ostajajo anonimni. Z manjšo izjemo podpoglavja Študija primera jih zato lahko le po sobesedilu razvrstimo v daljše časovno obdobje, po istem ključu lahko sklepamo o njihovi približni starosti, socialnem statusu, poklicu, kraju bivanja in drugih okoliščinah. Navedki in njihovi informatorji so postavljeni v razpravo o spominskih predmetih in spominjanju bolj splošno, v smislu širšega prostora in časa, ali pa naj bi o njem govorili.

Vendarle pa, povezani v skupno besedilo, kažejo precej podrobno podobo o hranjenju in vrednotenju spominskih predmetov. V istoiomenskem podpoglavju med branjem izstopa strnjena misel, da *zasebnost spominskih predmetov ne pomeni nasprotja njihovi javni izpostavljenosti, bolj gre za zasebno reprezentativnost, nekaj, kar vzpostavlja odnos do samega sebe in obenem z vrsto predmetov, ki jih posamezniki spravljajo, kaže na družbene vrednote* [95]. Vrednost pričujoče knjige je navsezadnje tudi v ugotavljanju in razkrivanju družbenih vrednot, ki so se navkljub obdobjem težjega zagotavljanja preživetja, vedno kazale v različnih načinih shranjevanja spominskih predmetov in spominjanj, pa čeprav v različnih obsegih in vrstah. Skrbnost in dokumentarnost hranjenja spominskih predmetov naj bi bili v preteklosti v primerjavi s sodobnostjo veliko večji, čeprav so v preteklosti hranili manj spominskih predmetov in jim v splošnem namenjali manj časa.

Pomeni spominskih predmetov segajo od tržnega, uporabnega, okrasnega, družinskega in lokalnega do zgodovinskega. Tesna vez med osebnim in družbenim se na področju spominjanja in spominkov kaže skoraj na vsakem koraku. Poleg tega, da so spominski predmeti pomembni zaradi spomina, imajo še posebno vlogo pri oblikovanju identitete, tako skupinske kot osebne, ker *če se bom kdaj izgubila, da bom ... nekako našla samo sebe, ne* [98]. Med številnimi ugotovitvami v knjigi je tudi ta, da je *za mnoge... danes shranjevanje za spomin, dokumentiranje preteklosti znova vrednota ne le na osebni, ampak tudi na (lokalni) zgodovinski ravni* [106]. Kot številna druga, je tudi to spoznanje podkrepljeno z informatorjevim navedkom, katerega vsebina potrjuje tudi sicer razširjeno, precej temeljito zavedanje o neponovljivosti zavrženega.

Avtorica v knjigi osvetli spomine tudi iz drugačnih zornih kotov: spregovori o ocenjevanju prijetnih, neprijetnih in zgubljenih spominov ter razpravlja o vlogah, funkcijah in pomenih predmetov, povezanih z njimi, in o odnosu imetnikov takšnih predmetov do njih. Posebnosti ljudi iz Posavja kot izseljenega prostora v času med drugo svetovno vojno se zrcali tudi v navedenem spominjanju vojnega časa: prek predmetov in odnosa do predmetov, ki so jih

utegnili ali mogli vzeti s seboj v izgnanstvo, ter jih po drugi svetovni vojni nekateri tudi prinesli nazaj, skupaj z dodatnimi spominskimi predmeti (npr. identifikacijskimi ploščicami s številčkami, fotografijami iz izgnanstva) in tujimi predmeti, ki so jih našli na svojih domovih po odhodu Kočevarjev. Izbor predmetov, ki bi jih danes vzeli s seboj, če bi morali pobegniti, sega po vrsti pomembnosti od osebnih dokumentov, ker: *Brez dokumentov si nič* [104], do uporabnih, praktičnih predmetov in zlatnine zaradi njene tržne vrednosti, med mladimi pa od predmetov iz njihovih zbirk do spominskih predmetov.

Spominski predmeti kot zasebna dediščina so najpogosteje povezani s shranjevanjem predmetov v zvezi z družinsko zgodovino, pri tem pa je lahko pomen enakovrstnih predmetov za posameznike in družbo različen. Manj sprejemljiva je v knjigi nakazana misel, da bi naj, *ko izgubijo* [predmeti – op. p.] *predvsem osebno spominsko vrednost in postanejo vključeni v sistem ravnanja s starinami, ki je lahko nadgrajen tudi z institucionalizacijo*, ne šlo *več toliko za individualni kot kolektivni spomin oziroma njegovo konstruiranje* [106]. Predmeti osebne spominske vrednosti, s katerimi tržijo ali pa jih preselijo v muzeje in spominske sobe, niso nujno povezani z izgubo osebne spominske vrednosti, in takšna izguba tudi ni vselej vzrok, da predmeti preidejo na tržišče ali v muzej. Takšnega avtomatizma, ki bi tako preprosto prestavil individualni spomin v kolektivnega, ali vrednost spominskega predmeta z osebnega v kolektivno, preprosto ni. Vsekakor pa lahko *osebni spomini postanejo del kolektivnega oziroma skupinskega spomina* šele, ko jih posameznik *predstavi in začne deliti skupaj z drugimi člani svoje skupine ali skupnosti* [21]. Razstavljeni, javnosti dostopni predmeti s tem lahko pridobijo dodatno vrednost z zbujanjem kolektivnega spomina. Včasih se namreč posamezniki, ne da bi se s tem odrekli osebni spominski vrednosti predmeta, odločijo, da svoje osebne ali družinske spominske predmete podarijo muzeju, da bi si jih lahko ogledalo več ljudi in da bi bil to *spomin na tiste čase, na očeta in na očetovo obrt* [108]. Ohranjajo torej osebni in kolektivni vidik.

V poglavju Pomen trivialnega avtorica analizira spominske predmete še iz drugih zornih kotov, in sicer glede na to, ali so izdelani ali (individualno) izbrani. Pri tem jih določa osnovna funkcija ali poznejši posameznikov izbor (določitev): prvi so izdelani, da bi se ob njih spominjali, drugi so za spominske predmete navadno izbrani pozneje. Prve in druge nato razvršča v po tri skupine in nato o njih in odnosu do njih razpravlja in jih razlaga skozi spoznanja iz opravljene ankete (študij primera), virov in literature.

Poglavje sklene z razmišljanjem o spominskih predmetih in koristnosti; razumevanje te je bilo v preteklosti drugačno kot v sodobnosti, ko *koristno, kar zagotavlja kontinuiteto in stabilnost, ... s svojo materialnostjo pomagajo aktivirati tudi spominski predmeti* [119].

Knjiga je napisana v zgoščenem jeziku, vendar je pregledno sestavljena iz poglavij in podpoglavij s tehničnimi naslovi in številnimi opombami. Vsebuje obsežen seznam literature, arhivskih in terenskih virov, končuje pa se s petnajstimi stranmi povzetka v angleškem jeziku.

Ivanka Počkar